

Den demografiska utvecklingen och övergången till högskolan

Vid frågor om sakinnehållet kontakta Mats Björnsson, Utbildnings- och kulturdepartementets analysfunktion, tfn 08-405 15 15.

Fler exemplar av denna skrift kan beställas per e-post rk@strd.se, tfn 08-449 89 50 eller fax 08-449 88 11.

Produktion: Utbildnings- och kulturdepartementets informationsfunktion.

Tryck: Edita Sverige AB, Stockholm, januari 2006.

Foto: Jyrki Siikanen.

Artikelnr: U06.001.

Förord

Regeringen driver en aktiv politik för att fler unga ska få läsa på högskolan. I den här skriften redogörs för de demografiska förutsättningarna för övergången till högskolan de närmaste 5–10 åren. Bakgrundsinformation om utvecklingen hittills, sökandetryck, utveckling av antal högskolenybörjare med mera ges också. Skriften avses utgöra ett kortfattat sakunderlag för diskussion om möjligheterna för unga att antas till högskolestudier.

Innehållsförteckning

Inledning	7
Mål och olika mått på andel högskolenybörjare	7
Demografin: utvecklingen av de aktuella årskullarna	9
Kort om högskoleutbildades arbetsmarknad	11
Utveckling av söktryck och antal sökande/antagna	12
Högskolenybörjarna – utveckling och sammansättning	14
Beräkning framåt av andelen högskolenybörjare	17
En summering	20
Bilaga: definitioner och källor	23

Inledning

Högskolan har sedan 1990-talets början byggts ut samtidigt som kullarna i de åldrar där flest börjar i högskolan varit minskande. Parallellt med det har antalet helårsstudenter år 2004 för första gången passerat 300 000 – i stort sett en fördubbling på 15 år. Övergångsfrekvensen till högskolan har i och med detta också ökat påtagligt.

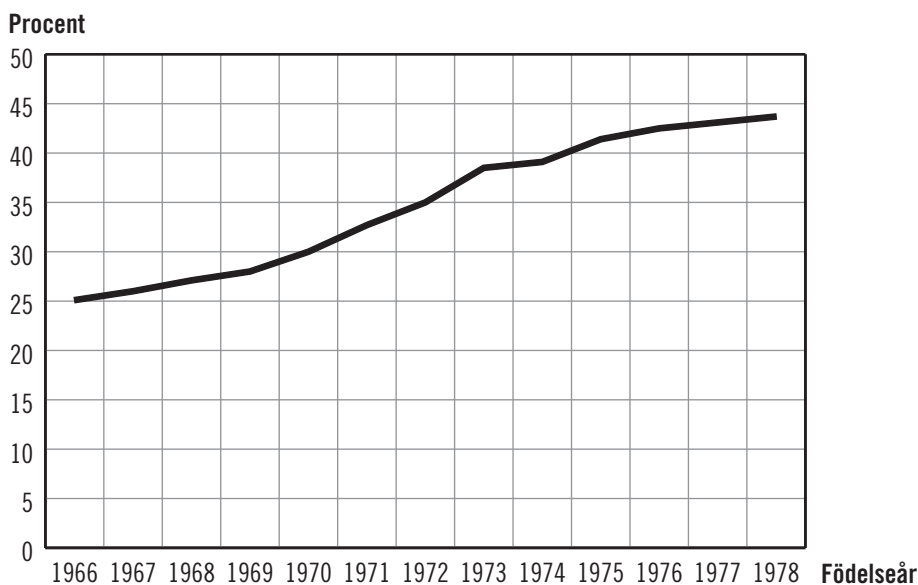
Den demografiska utvecklingen de närmaste åren innebär att årskullarna i åldern 19–25 år förväntas öka betydligt. Kullarnas storlek tillsammans med antalet platser i högskolan, arbetsmarknadsutvecklingen, sökintresset och den åldersmässiga sammansättningen av nybörjargruppen hör till de faktorer som avgör hur övergångsfrekvensen till högskolan kommer att utvecklas.

I denna skrift redovisas uppgifter om demografi och övergång till högskolan med sikte på de närmaste 5–10 åren. Först redovisas utvecklingen hittills med utgångspunkt i regeringens långsiktiga 50-procentsmål och olika sätt att mäta andelen högskolenybörjare. Därefter visas utvecklingen av nybörjare i ungdomskullarna och sökandemönster till högskolan. Vissa data ges också om utvecklingen av akademikernas arbetsmarknad. Därefter redovisas utvecklingen framåt; hur de aktuella årskullarna förändras fram till 2015. På grundval av dessa data redovisas ett par olika sätt att beräkna konsekvenserna av ökade kullar på utvecklingen av andelen högskolenybörjare. En framskrivning av övergångsfrekvenser (övergångskvoter) görs till 2010.

Mål och olika mått på andel högskolenybörjare

Det av regeringen uppsatta långsiktiga målet för rekrytering till högre studier innebär att 50 procent av en årskull ska ha påbörjat en högskoleutbildning vid 25 års ålder. Av 25-åringarna bosatta i Sverige har andelen med en påbörjad svensk högskoleutbildning i stort sett fördubblats under en 15-årsperiod; andelen har ökat från 22 till 41 procent under åren 1990 till 2004. Till dessa kommer en mindre grupp på ett par–tre procent ytterligare av en årskull som vid 25 års ålder enbart bedrivit högskolestudier utomlands (och med svenska studiemedel), vilka också räknas in i 50-procentsmålet. Endast högskoleutbildning enligt Högskoleförordningen ingår, vilket innebär att till exempel den kvalificerade yrkesutbildningen (KY) inte räknas med. Av 25-åringarna 2004 hade på det sättet totalt 43,7 procent påbörjat högskolestudier. Måttet är ett empiriskt och exakt mått, med den tidsfördröjning i relation till förändringar i övergångsmönstren som följer av måttets konstruktion. Värdet för 2004 byggs således upp av den andel 19-åringar som påbörjade högskolestudier 1998, andelen av 20-åringarna som påbörjade studierna 1999 och så vidare.

Figur 1. Andelen 25-åringar som påbörjat högskolestudier, födelseår 1966–1978.

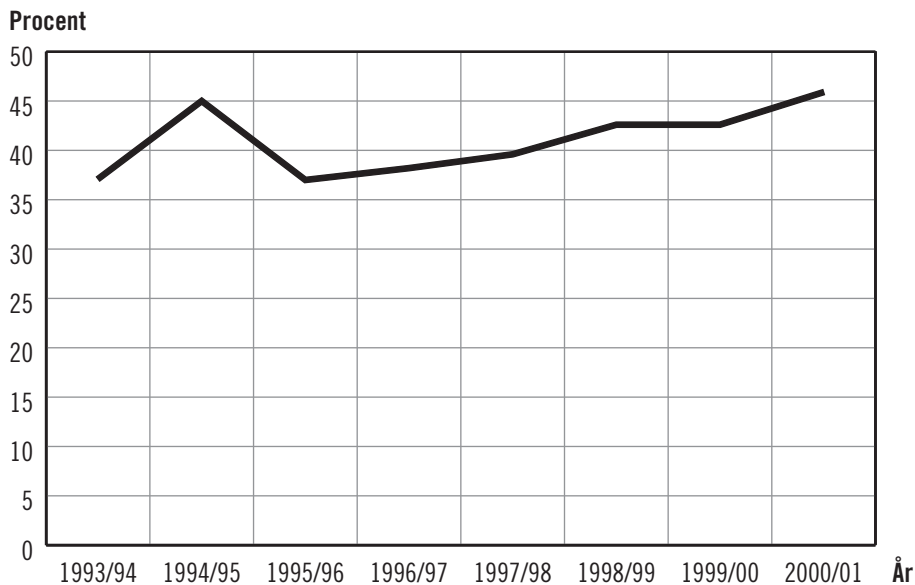

Källa: SCB, Högskoleverket.

SCB redovisar årligen, vid sidan av andelen 25-åringar som påbörjat högskolestudier enligt ovan, också övergångsfrekvenser för olika åldrar ett visst år. Högskoleverket och SCB redovisar utifrån det årligen en summerad övergångsfrekvens, vilken utgörs av summan av andelen 19-åringar, 20-åringar, och så vidare upp till och med 25-åringar som *ett visst år* har påbörjat högskolestudier. Detta mått har hittills (under uppgången) hamnat högre än måttet ovan eftersom det utgår enbart från förhållanden det senaste året. Det ger tidigare signaler och har därmed karaktär av en prognos. Samtidigt är detta mått känsligt för förändringar i framför allt sammansättningen av nybörjargruppen. Den summerade övergångsfrekvensen för 2004 ligger på 47,3 procent, vilket är en liten minskning från året innan.

SCB redovisar härutöver också andelarna som går över till högskolan från gymnasieskolan, direkt eller inom viss tid från den avslutade gymnasieutbildningen. Andelen som går över direkt efter avslutad gymnasieutbildning har de senaste åren legat kring 17–18 procent. Andelen som påbörjat högskolestudier *inom tre år* efter avslutad gymnasieutbildning är ett vanligt mått som används av SCB och Skolverket i deras redovisningar. Den andelen har utvecklats enligt figur 2. Måttet är relaterat enbart till utfödet från gymnasieskolan och har ingen koppling till regeringens 50-procentsmål. Den uppgång som kan noteras i figuren för 1994/95 hänger samman med övergången som skedde från 2-åriga (och 3-åriga) linjer till 3-åriga program, och som medförde att antalet avgångna 1995 från yrkesorienterade linjer blev lägre än normalt.

Figur 2. Andel som påbörjat högskolestudier inom tre år från avslutad gymnasieutbildning (avslutad 1993/94–2000/01).

Källa: SCB, Högskoleverket.

Demografin: utvecklingen av de aktuella årskullarna

Under en följd av år minskade ungdomskullarna upp till 25 år samtidigt som högskoleplatserna byggdes ut, med följd att övergångsfrekvenserna steg extra kraftigt. Utvecklingen de närmaste tio åren innebär istället enligt SCB:s befolkningsprognos ökande kullar i åldern 19–25 år, de åldrar som är aktuella för regeringens 50-procentsmål. Ökningen av antalet personer i hela denna grupp innebär en faktisk volymökning från knappt 750 000 individer år 2005 till knappt 900 000 år 2013, en ökning med litet drygt 150 000 individer.

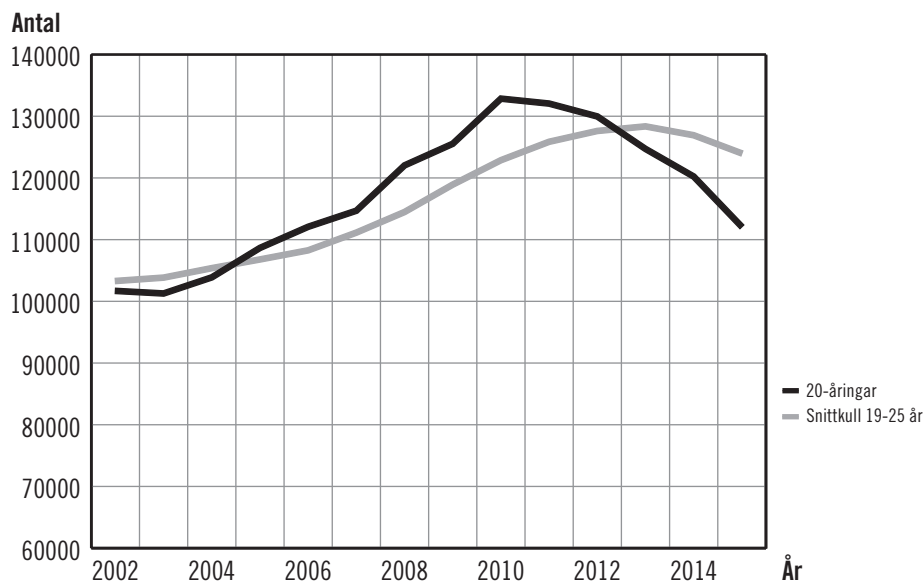
Om vi ser enbart till antalet 20-åringar så ser vi – som framgår av figur 3 nedan – att den årskullen beskriver en särskilt brant utveckling fram till år 2010, då den uppgår till närmare 133 000. Därefter minskar den åter. Åldrarna 19–21 år dominerar bland högskolenybörjarna under 26 år. För att inte riskera att överdriva den demografiska effekten används trots det en genomsnittlig årskull i åldern 19–25 år i beräkningar av den övergångskvot för de kommande åren som redovisas senare i denna skrift.

Det finns självfallet faktorer – såsom en kraftig migration – som skulle kunna innebära att den faktiska befolkningsutvecklingen kom att avvika något från den

som prognosen visar. Med utgångspunkt i hur hittills gjorda prognoser slagit in så kan vi utgå från att avvikelserna blir måttliga.

Figur 3. Utvecklingen av antalet 20-åringar respektive genomsnittkullar av personer i åldrarna 19–25 år, 2002–2015.

Källa: SCB.

Anmärkning: Skalan börjar vid 60 000.

Kort om högskoleutbildades arbetsmarknad

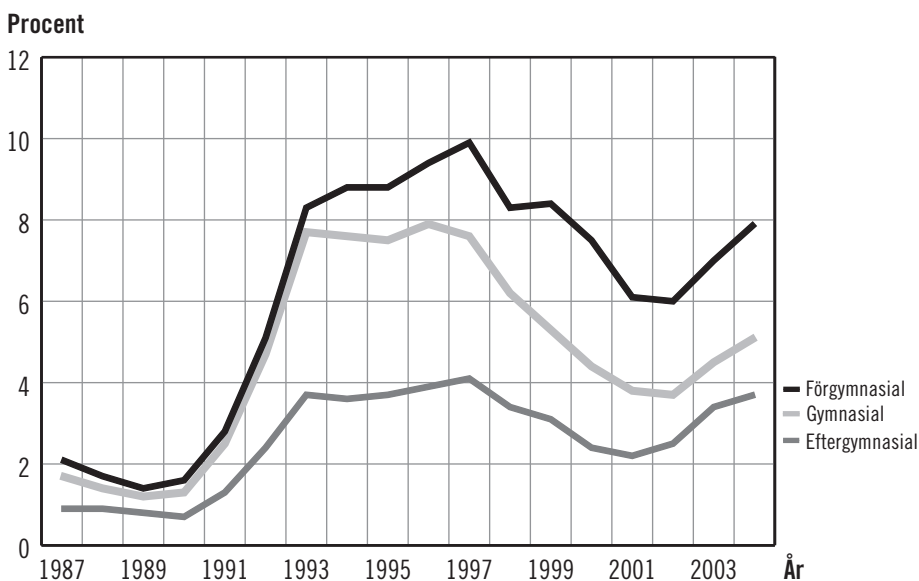
En återkommande fråga är om utbildning lönar sig. Enligt tillgänglig forskning är svaret – i Sverige såväl som i andra länder – att fler år i utbildning generellt sett ger högre lön, och att den så kallade utbildningspremien generellt är positiv även givet kostnaderna för att utbilda sig i form av studielån och dylikt. För lönsamhetsbedömningar behöver hänsyn tas till inkomster med mera över hela livscykeln.

Ett annat svar på frågan ger uppgifter om arbetsmarknadsstatus och arbetslöshet i förhållande till olika utbildningsgrupper, det vill säga med hänsyn till personers högsta utbildning. En viss ökning av arbetslösheten har skett sedan år 2001, och det gäller samtliga utbildningsgrupper. Andelen arbetslösa var dock år 2004 lägre än under krisåren i början och mitten på 90-talet och betydligt lägre för personer med högsta utbildning på förgymnasial eller gymnasial nivå. För

akademiker och dem med eftergymnasial utbildning har förändringarna under det senaste decenniet varit mindre dramatiska, se figur 4. Andelen arbetslösa 2004 med eftergymnasial utbildning är något mindre än för åtta-tio år sedan, medan antalet är högre (på grund av den klart större volymen högskoleutbildade idag). Självfallet varierar sysselsättning och arbetslöshet med utbildningsområde/yrkesexamen. Uppgången bland de högskoleutbildade senare år beror troligen till stor del på att många här är unga.

En slutsats som kan dras är att skillnaden i arbetslöshetstal mellan grupper med olika utbildningsnivå visserligen har minskat men att högskoleutbildade fortfarande har en klart lägre risk att hamna i arbetslöshet.

Figur 4. Arbetslöshetstal (procent) uppdelat på personers högsta utbildning 1987–2004.

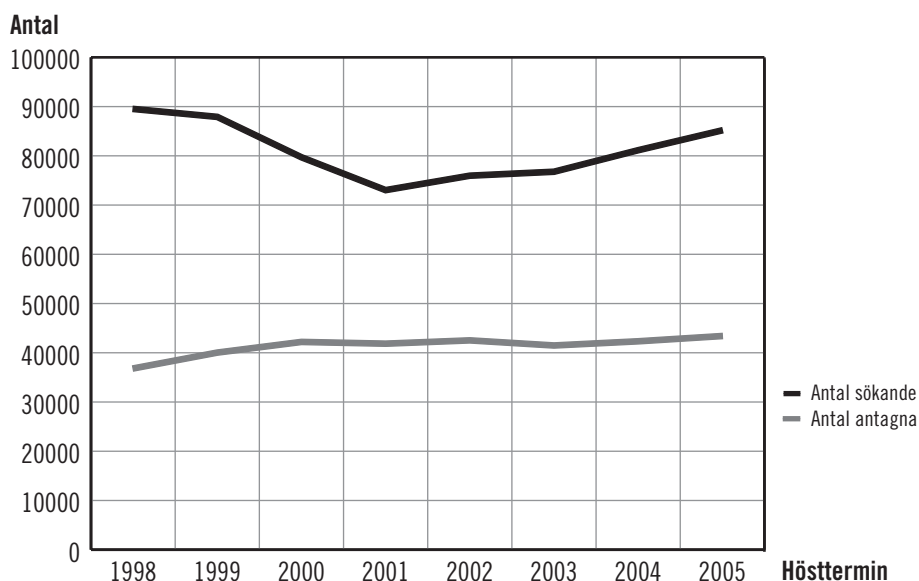
Källa: AKU årsmedeltal.

Utveckling av söktryck och antal sökande/antagna

Antalet *sökande* till högskolor och universitet är generellt sett högt. Efter några år av nedgång har det skett en uppgång de senaste åren. En viss minskning skedde emellertid i antagningen till våren 2006. Antalet *antagna* har legat rätt stilla sedan år 2000 vilket i kombination med ökat antal sökande inneburit en tendens till fler sökande per plats. Det totala antalet förstahandssökande var hösten 2005 drygt 120 000, och antalet antagna cirka 68 000.

Figur 5 visar sökande (och antagna) som inte tidigare sökt till högskolan och enbart dem som är i åldrarna upp till och med 25 år. Det framgår att mönstret är liknande som för samtliga sökande, med skillnaden att sökandantalet har gått upp mer här. Det är framför allt 19-åringarna som ökat. Bland sökande som inte sökt tidigare till högskolan utgör personer under 26 år cirka 72 procent och den andelen har varit rätt konstant senare år. Däremot har andelen yngre bland de antagna ökat något senaste åren.

Figur 5. Antalet förstahandssökande och antagna under 26 år som ej sökt till högskola tidigare. Höstterminen 1998–2005.

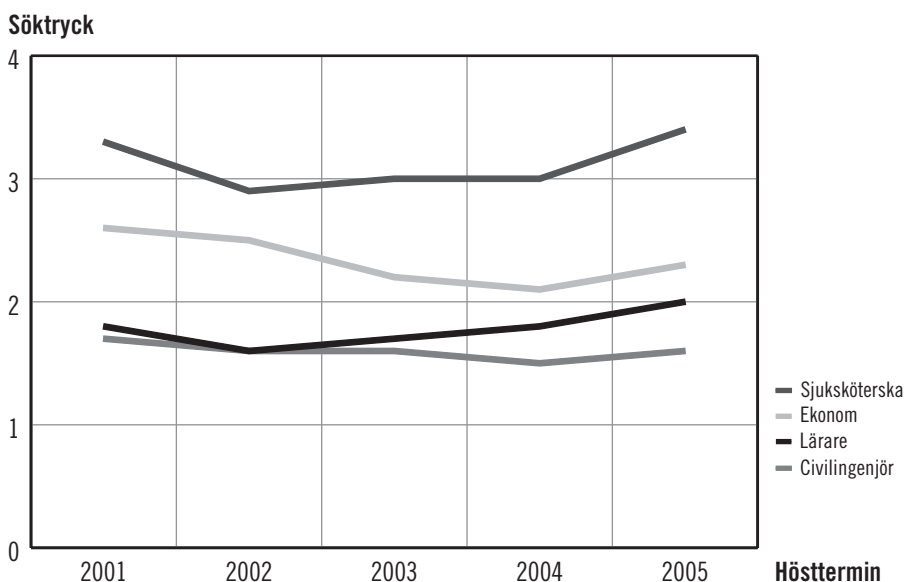
Källa: SCB, Högskoleverket.

Trots utbyggnaden av högskolan är det fortfarande många sökande som inte får ett erbjudande om plats på någon av de utbildningar de har sökt till. De senaste åren är det kring 35 000 personer som sökt för första gången till högskolan och som senare inte finns registrerade som studerande. Dock kan den siffran ge ett överdrivet intryck av antalet personer som blir "utan plats" bland annat eftersom det erfarenhetsmässigt är många som inte antar en erbjuden plats. SCB framhåller i den senaste statistiken (UF46SM0501) att antalet sökande utan tidigare högskolestudier ökar mer än antalet antagna och drar slutsatsen att det totalt sett blivit svårare att komma in på högskolan.

Den allmänna bild som framträder är att sökandantalet bland personer under 26 år föll åren kring millennieskiftet för att de senaste åren åter öka något, samt att antalet antagna ökade något mot slutet av 1990-talet för att därefter ligga i stort sett stilla.

Söktrycket skiljer sig för olika examensinriktningar. Till volymmässigt stora utbildningar till sjuksköterska, lärare, civilingenjör och ekonom sökte hösten 2005 totalt sett drygt 43 000 personer till knappt 21 000 platser.¹ Utvecklingen av söktrycket för var och en av dessa utbildningar framgår av figur 6 nedan. Söktrycket uttrycks som förhållandet mellan antalet *förstahands*sökande och antalet platser, det vill säga om antalet sökande är exempelvis dubbelt så högt som antalet platser, så blir söktrycket 2. För samtliga redovisade utbildningsprogram har söktrycket stigit mellan 2004 och 2005. Då platsantal för vissa utbildningar fastställs först när antalet sökande är känt, bör uppgifter om söktrycket tolkas med viss försiktighet. Det gäller till exempel lärutbildningarna.

Figur 6. Utvecklingen av söktrycket för vissa utbildningar, höstterminen 2001–2005.

Källa: Högskoleverket NU-databasen.

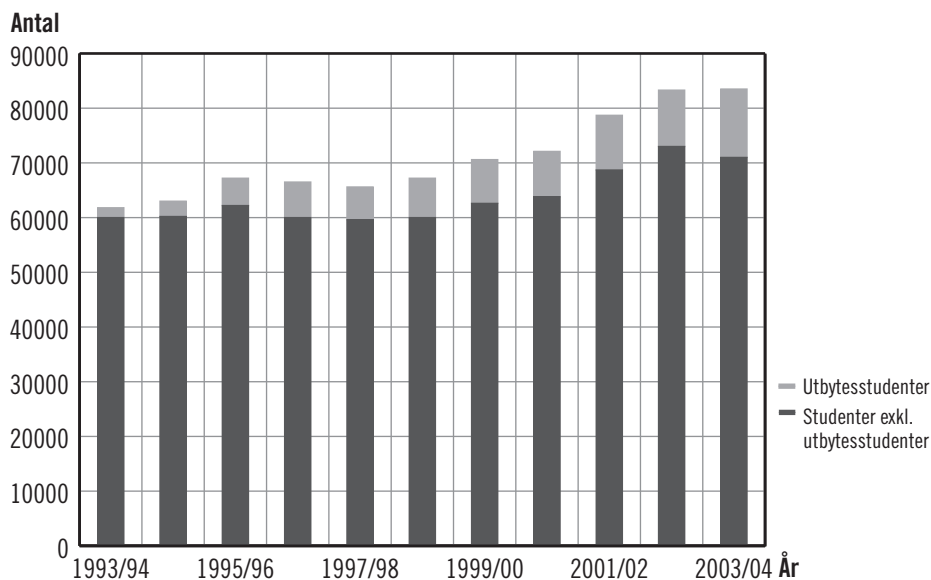
Högskolenybörjarna – utveckling och sammansättning

Antalet högskolenybörjare, det vill säga personer som antas för första gången i universitet eller högskola, steg från slutet av 1990-talet fram till 2002/03. För en

¹ För yrkesprogrammen kan man generellt räkna antalet sökande lika med antalet personer; viss lokal antagning kan dock förekomma på något av nämnda program.

del av ökningen stod studerande med ofullständiga personnummer vilka i de allra flesta fall var inresande utbytesstudenter eller andra studenter från utlandet (så kallade free movers). Denna grupp har ökat kraftigt de senaste 15 åren. Högskolenyborjare som tillhörde den svenska befolkningen uppgick läsåret 2003/04 till cirka 71 000, en minskning med cirka 2 000 från föregående läsår, samtidigt som det totala nyborjarantalet var oförändrat. Av dessa 71 000 var det cirka 49 000 som tillhörde åldrarna upp till och med 25 år.

Figur 7. Utvecklingen av antalet högskolenyborjare med särredovisning av utbytesstudenter åren 1993/94–2003/04.

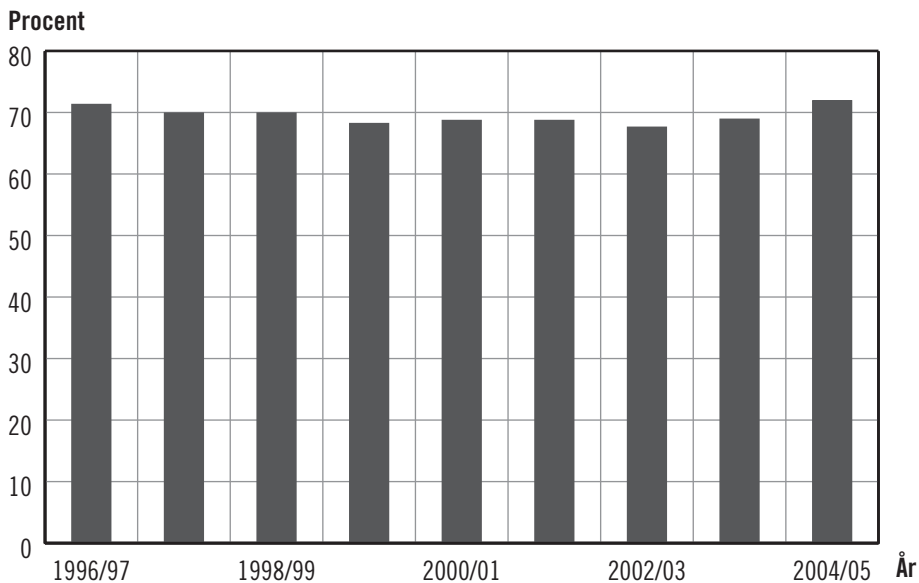

Källa: Högskoleverket.

Av de nyborjare som hade de mer utpräglade studieförberedande programmen (natur- respektive samhällsvetenskapliga programmen) i gymnasieskolan som utbildningsbakgrund, var det läsåret 2000/01 cirka 31 procent som hade kompletterat genom studier i den kommunala vuxenutbildningen. Den andelen hade till 2003/04 sjunkit till drygt 24 procent. Andelen nyborjare med betyg från kommunal vuxenutbildning sjunker sammantaget från och med år 2000.²

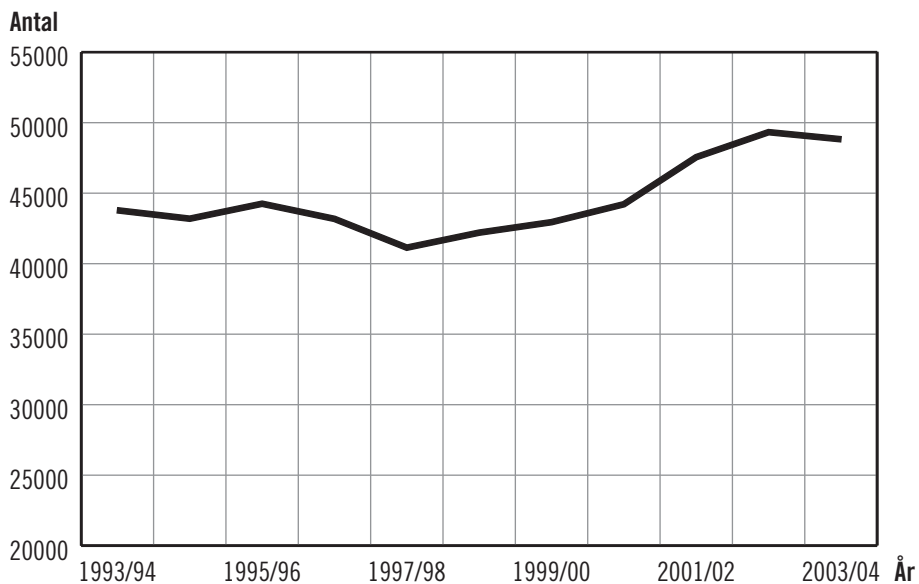
² Antalet nyborjare för vilka uppgift saknas har ökat men tendensen är trots det klar.

Figur 8. Andelen (procent) av högskolenybörjarna som var 25 år och yngre (exklusive utländska utbytesstuderande) 1996/97–2004/05.

Källa: SCB, Högskoleverket.

Figur 9. Antal högskolenybörjare 25 år och yngre (exklusive utländska utbytesstuderande) 1993/94–2003/04.

Källa: SCB.

Anmärkning: Skalan börjar vid 20 000.

För en bedömning framåt av hur övergången till högskolan kan gestalta sig är åldersfördelningen bland nybörjarna relevant. Under ett antal år ökade andelen äldre (>25 år) något. Detta torde bland annat hänga samman med Kunskapslyftet som ledde till att många vuxna skaffade sig högskolebehörighet inom komvux. De senaste åren har den utvecklingen vänt och andelen yngre bland högskolenybörjarna ökar (se figur 8).

Utvecklingen av åldersfördelningen bland nybörjarna kommer, om den fortsätter, att innebära att utrymmet för 19–25-åringarna kan bli något större vid inträdet till högskolan vilket i någon liten grad skulle kunna minska effekterna på övergångsfrekvenserna bland 19–25-åringar som följd av årskullarnas tillväxt.

Om vi i stället ser till *antalet* högskolenybörjare i denna åldersgrupp så kan vi konstatera (figur 9) en ökning från 1997/98, och en viss minskning efter 2002/03.

Beräkning framåt av andelen högskolenybörjare

För att få en uppfattning om effekterna av de växande årskullarna på övergången till högskolan (andelen högskolenybörjare) de närmaste åren, kan en enkel beräkning göras. Den bygger på de genomsnittliga årskullarna i åldern 19–25 som tidigare refererats till samt på det antal högskolenybörjarplatser som kan beräknas, motsvarande dem som redovisades i figur 9. Den kvot som erhålls ger en rimlig bild av effekterna på övergången till högskolan. Övergångskvoten räknas fram allt annat lika.

Övergångskvoten beräknas med utgångspunkt i antalet nybörjarplatser³ som noteras för de senaste åren. I framskrivningen görs en beräkning dels med utgångspunkt i de tillägg av platser för åren 2005–2007 som föreslås i budgetpropositionen för 2006, dels utan något tillägg av platser. På grund av den överproduktion som skett av högskoleplatser senare år, och prognoser som lärosätena lämnat under hösten 2005, har det antal nybörjarplatser som kvoterna beräknas på justerats, se bilaga. Differensen mellan kvoten med respektive utan nya platser förutsätts dock vara den som motsvaras av de föreslagna platserna. Detta i syfte att skapa en bild av de förändringar som år för år sker i årskullar och nybörjarplatser.

Det framgår av figur 10 att den beräknade övergångskvoten (beräknat antal nybörjarplatser genom antalet personer i en genomsnittlig årskull 19–25 år) sjunker – om inget tillskott av platser skulle ske – från knappt 47 procent 2004 till cirka 39 procent år 2010. Med tillskott av platser enligt budgetpropositionen för 2006, det år då de flesta av de nya föreslagna platserna tillkommer, sker en upp-

---

³ Utgångsvärdet är antalet nybörjarplatser som avser personer under 26 år och som tillhör den svenska befolkningen 2004, cirka 49 000.

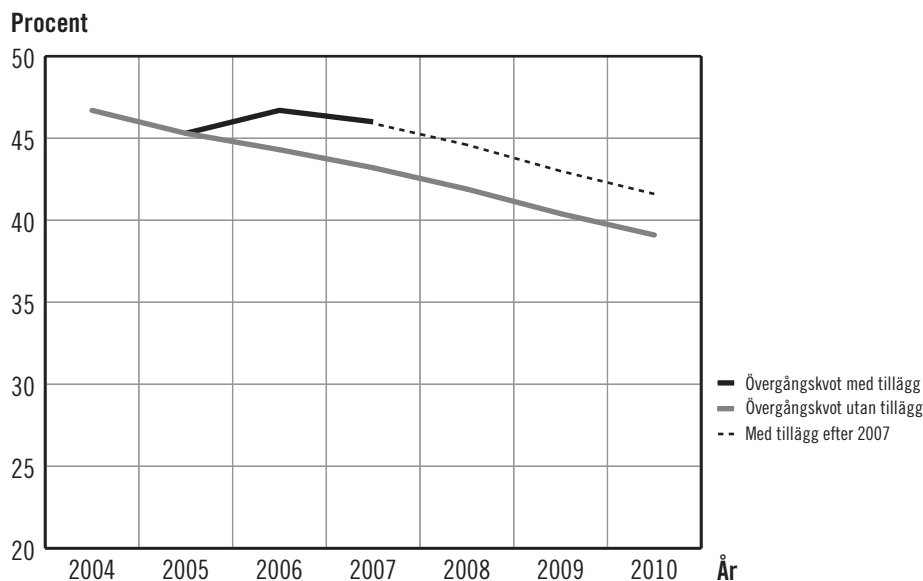
X HISTORIA

L Biography

#CH

gång i kvoten för 2006 jämfört med 2005. För 2007 sjunker åter den beräknade övergångskvoten något. Då resurstillskottet i budgetpropositionen avser ett permanent platstillskott har kvoten för 2008–2010 angetts med en streckad linje, det vill säga givet att 2007 års nivå gäller även för dessa år.

Figur 10. Beräknad andel (procent) av en årskull (19–25 år) som påbörjar högskolestudier, med respektive utan tillägg av platser enligt budgetpropositionen för 2006, 2004–2010.

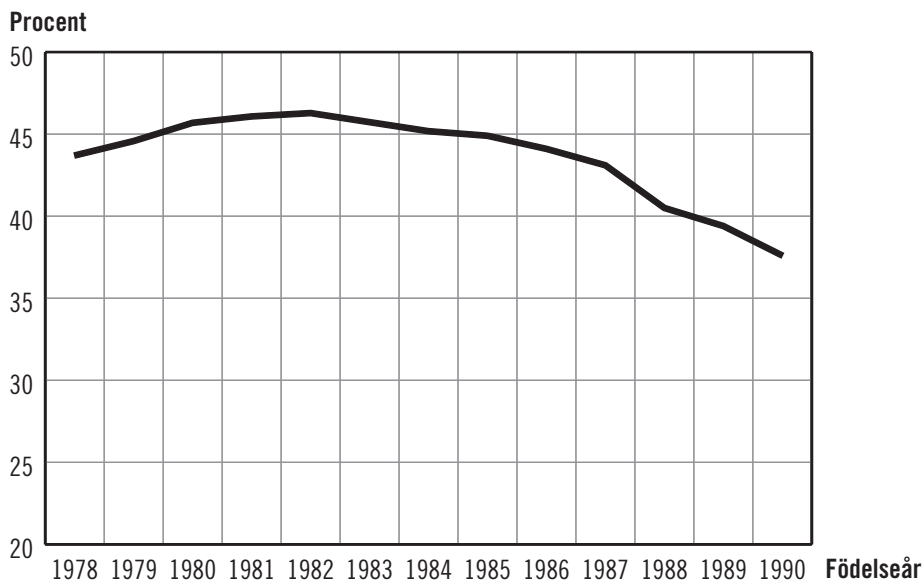
Källa: SCB, Högskoleverket, egna beräkningar.
Anmärkning: Skalan börjar vid 20 procent.

Beräkningen av övergångskvoter utgår som nämnts från allt annat lika. Ett förändrat utflöde av högskolebehöriga från gymnasieskolan, liksom förändringar av genomströmningen genom högskolan skulle också ge andra förutsättningar för övergångsfrekvenserna. På samma sätt skulle förändringar på arbetsmarknaden – generellt eller för till exempel yngre redan examinerade – liksom en förändrad ålderssammansättning av nybörjare kunna påverka tillgång och fördelning av platser för högskolenybörjare. Scenarier av det slaget har inte legat inom ramen för syftet med denna skrift.

Redovisade övergångskvoter är som framgått tidigare ett annat mått än det som använts i samband med regeringens långsiktiga 50-procentsmål. I förhållande till det beräkningssättet har övergångskvoten den egenskapen att den reagerar direkt – år för år – på förändringarna. Övergångsfrekvensen enligt regeringens mått kommer, såvitt går att beräkna, att på grund av eftersläpningen i tid uppvisa en ned-

gång först om några år, givet att inga nya platser tillkommer (se figur 11). Som nämnts tidigare så innebär här beräknade kvoter ingen ändring i hittillsvarande sätt att följa upp regeringens 50-procentsmål.

Figur 11. Beräkning framåt av andelen 25-åringar som förväntas ha påbörjat högskolestudier, födelseår 1978–1990 (givet inget tillägg av platser).

Källa: SCB, egna beräkningar.

Anmärkning: Skalan börjar vid 20 procent.

En summering

Årskullarna i åldrarna under 26 år ökar kraftigt från 2002–2003 och en tioårsperiod framåt, för att därefter åter avta. En genomsnittlig årskull i åldern 19–25 år ökar med cirka 21 procent (cirka 22 000 individer) från 2005 till 2013. Antalet i åldern 19–21 år, vilka dominerar bland högskolenybörjarna under 26 år, ökar ännu något brantare och är som flest år 2011.

Övergången till högskolan – såväl bland personer upp till och med 25 år som bland äldre – har ökat under en lång följd av år. Detta som resultat både av en utbyggnad och till följd av sjunkande årskullar. De yngre – under 26 år – ökar som andel av både förstagångssökande och nybörjare.

Utvecklingen av sökande under senare år tyder på – bland annat eftersom antalet individer i aktuella åldrar ökar – ett fortsatt relativt starkt söktryck på högskolans utbildningar. När det gäller sammansättningen av högskolenybörjarna kan

konstateras att andelen som var under 26 år minskade under ett antal år men har de senaste två–tre åren åter ökat.

De ökande kullarna som nu kommer innebär en tydlig minskning av övergångskvoten såvitt inte nya högskoleplatser tillkommer. Övergång till högskolan fram till 2010 visas som en kvot mellan beräknat antal nybörjarplatser och antalet individer i en genomsnittsårsklass. Övergångskvoten beräknas, om inget tillskott av platser sker, sjunka från cirka 47 procent 2004 till cirka 39 procent år 2010. En beräkning har också gjorts utifrån att fler platser tillkommer i enlighet med förslagen i budgetpropositionen för 2006.

Bilaga: definitioner och källor

Utveckling av kullarna:

- Källa: SCB:s befolkningsuppgifter respektive -prognoser fram till 2015.
- Genomsnittet av 19–25-åringar (en sjundedel av hela åldersgruppen 19–25 år) används som beräkningsunderlag för framtida utveckling av övergångskvoter.

Utveckling av antal högskolenyborjarplatser:

- Källa: SCB:s och HSV:s databaser samt budgetpropositionen för 2006.
- År 2004 används som basår.
- Med utgångspunkt i 50-procentsmålet har sådana nybörjare räknats bort som dels är över 25 år, dels saknar fullständigt personnummer (i huvudsak lika med utländska utbytesstuderande) vilket ger cirka 49 000 nybörjarplatser.
- Nya platser: budgetpropositionen för 2006 är utgångspunkt för den framskrivning som inkluderar tillägg av platser från och med 2005. Med utgångspunkt i prognoser från lärosätena hösten 2005 har en beräkning gjorts utifrån ett justerat antal helårsplatser: 2005 (-3 600 platser) och 2006 (+ 12 300 platser i förhållande till 2005 års prognos). Från och med 2007 har beräknats ett tillskott om ytterligare cirka 3 100 helårsplatser utöver nivån för 2006. En justering har gjorts för andelen nybörjare som kan förväntas vara i åldern upp till och med 25 år. Antalet helårsplatser har på det sättet omvandlats till nybörjarplatser genom att dels divideras med 4 (se ovan), dels multipliceras med 0,72.
- Antal platser utan det tillägg som föreslås i budgetpropositionen för 2006 har för 2005 beräknats vara detsamma som i alternativet ovan, medan det för 2006 och 2007 har beräknats en marginell minskning. Differensen mellan alternativen med respektive utan tillägg av platser motsvarar för åren 2007–2010 drygt 17000 helårsplatser.

Övergångskvoter:

- Övergångskvot/nybörjarkvot för ett visst år har beräknats som en kvot mellan *dels* antalet högskolenyborjarplatser (utan respektive med tillägg av platser och justerat för nybörjarålder) *dels* antalet individer i en genomsnittlig årskull i åldern 19–25 år.